

שמעתא עמיקתא

גליון תקס"ט | פרשת בלק בחול הוקת | תשפ"ג | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תובכ"א

פניני הלכה

האם הממית בהמה לצורך האכלתה לכלבים צריך לדקדק להמיתה בשחיטה

כתב הרמב"ן (דברים כ"ב ו) כי טעם מצוות שילוח הקן, ומצוות אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כ"ב כ"ח), בלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם.

והא דאמר רבותינו (ברכות ל"ג) האומר על קן ציפור יגיעו רחמך משתקין אותו, וביארו שם טעמא דעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינו אלא גזרות. וכן הא דאמר רבינו בבב"ר (מ"ד א) וכי מה אכפת לו להקב"ה בין שחט מן הצואר לשחט מן העורף, הא לא נתנו המצוות אלא לצרף בהם את הבריות.

רצונם לומר שאין התועלת במצוות לקב"ה בעצמו יתעלה, אבל התועלת באדם עצמו למנוע ממנו נזק או אמונה רע או מידה מגונה, וזהו לצרף בהם שיהיו ככסף צרוף, כי הצורף הכסף אין מעשהו בלא טעם, אבל להוציא ממנו כל סיג, וכן המצוות להוציא מלבנו כל אמונה רע ולהודיענו האמת. והביא ראיה מן השוחט מן הצואר והעורף, דלא יתכן בשחיטה שיהיה בדבר תועלת וכבוד לקב"ה אם הוא מן הצואר או מן העורף, אלא לנו הם להדריכנו בנתיבות הרחמים גם בעת השחיטה.

ומה שאמרו שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינם אלא גזירות, ר"ל שלא חס האל על הקן ציפור, ולא הגינו רחמיו על אותו ואת בנו, שאין רחמיו מגיעים בבעלי הנפש הבהמית למנוע אותנו מלעשות בהם צרכנו, שא"כ היה אוסר השחיטה, אבל טעם המניעה ללמד אותנו מידת הרחמנות ושלא נתאכזר, כי האכזריות תתפשט בנפש האדם. עת"ד הרמב"ן.

וזה דלא כמו שנראה מפי הרש"י בברכות (ל"ג) דביאר שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים - והוא לא לרחמים עשה, אלא להטיל על ישראל חוקי גזרותיו, הודיע שהם עבדיו ושומרי מצוותיו וגזרות חוקותיו אף בדברים שיש לשטן ולעכו"ם להשיב עליהם ולומר מה צורך במצוה זו.

ודלא כמבאר מדברי הרמב"ם שכתב בפי המשניות - (ברכות פ"ה מ"ט) - דכל מי שאומר כן משתקין אותו, מפני שהוא תולה טעם זאת המצוה בחמלת הקב"ה על העוף ואין הדבר כן, שאילו היה מדרך רחמנות לא ציוה לשחוט חיה ועוף כלל.

והוסיק בהלכותיו (הל' תפילה פ"ט ה"ז) דמשתקין אותו לפי שמצוות אלו הוצ"ח הן ואינם רחמים, שאילו היו מפני הרחמים לא הותר לה שחיטה כל עיקר.

[וזהו דלא כמ"ש הרמב"ם במורה נבוכים (ח"ב פ"מ"ב) דטעם שחיטה מפני שכונה התורה דנהוג עם הבהמה בקלה שבמיתות. וכן אסרה התורה לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד, הבהמר ולהרחיק משחיתת הבהמה לעיני האם, כי צער בעלי חיים גדול מאד, דאחבת האם על הבהמה יטעה בה בבעלי החיים. וזהו ג"כ טעם שילוח הקן, כי כאשר ישלח האם ותלך לה לא תצטער בראות לקיחת הבנים. וביאר דהא דאמרין בברכות האומר על קן ציפור וכו' משתקין אותו, הוא לפי אחת מבי' דעות, ר"ל דעת מי שחושב שאין טעם לתורה אלא הרצון בלבד, ואנו נמשכנו אחר הדעה השניה].

ובתשובות והנהגות (ח"ו סי' קס"ט) יצא לחדש דלפי הרמב"ן נמצא דאפי' באופן שאין חיוב שחיטה מדין איסור נבילה, וכגון שממית הבהמה להאכילה לנכרי, מ"מ צריך לטרוח להמית הבהמה בדרך שחיטה מחצוואר דוקא ולא מהעורף, כדי שלא לגרום צער בעי"ח, שהרי חינוך שהקפידה התורה במיוחד על צער בעלי חיים בשעת שממיתו, והזהירה לשחוט דוקא. ורק שא"צ שאר דיני שחיטה שאינו מועיל למעט צער הבהמה כגון דרסה וחלדה וכו'.

ואע"ג דמחמת צער בעלי חיים אינו מחוייב לשחוט מחצוואר דוקא, א"כ יכול לעשות כן בנקל, אבל אם נקל לו להמיתה דרך עריפה דוקא א"צ לשחוטו כדי

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן בורגר שליט"א מו"ץ וראש כולל הוראה רמות

האם מותר למיין בשבת משחקים מפוזרים

א. ברירה בדברים שאינם גדולי קרקע. ב. דבר שאינו מאכל. ג. מין אחד. ד. גדר מין אחד / בצעים שונים (ברית קליקסים וכדו). ה. כל חפץ ניכר במקומו - גדר תערוכות. ו. דברים מפוזרים על רצפה. ז. מיון אם חשיב ברירה. ח. בורר הבא לידו.

א. ברירה בדברים שאינם גדולי קרקע

תנן בשבת (ע"ג) אבות מלאכות ארבעים חסר א' כו' הדש, הזורה, הבורר כו'. וכת' הפמ"ג (סי' שכא מ"ז ס"ק ז) שאף שאין דישה ועימור אלא בגי'ק, מ"מ מוכח בשו"ע (סי' שיט ס"ג) שהביא שיש ברירה בדגים, שיש דין בורה מהי"ת אף שלא בגי'ק וע"כ הבורר קנקנים שיש בהם יין וכדו, הוא בורר. ואין ללמוד מהמשכן חד מחבריה, דדוקא עימור ודישה הוא רק בגי'ק, משא"כ באינך, ע"כ. ודלא כהחמדת ישראל (נר מצוה בורר דף מט ע"א) שיצא להוכיח מהרע"א (סי' ז) שאין בורר בדבר שאינו בגידולי קרקע. וכן האג"ט (בורר דין יב ס"ק כא) כתב לאסור. וכן מבואר בפוסקים דלהלן שנקטו דיש בחפצים משום בורר מהי"ת. וע"י במנח"י (ח"א סי' עה).

ב. דבר שאינו מאכל

והנה הגמ' בדף ע"ד עוסקת במלאכת ברירה ומיירי שם בברירת מיני אוכלים כמבואר בתוס' שם לפי גרסתם. וע"י ברש"י (ע"ה) ד"ה הרי' שכת' דמלאכת בורר הוא בקמח. ומשמע קצת דמלאכה זו אינה אלא באוכלין. אלא שהט"ז (סי' יב) כת' דאע"פ שכן משמע מהגמ' ותוס', מ"מ איתא בגמ' (ע"ה) האי מאן דעביד חבית של חרס חייב משום ז' חטאות וחשיב רש"י (ד"ה שבע) א' טוחן הרגבים, ובורר הצרורות הגסות מתוכן כו', וא"כ צ"ל הא דכת' תוס' מיני אוכלין גרסינן, לרבותא קא' דאפי' באוכל מתוך אוכל אמרינן דהנשאר הוא פסולת, ע"כ.

והאור שמה (פ"ח ה"יא) כת' דבורר הוא דוקא בדבר הבלול יחד ומשתמש כשהוא בלול, וזהו שמעורר הירושלמי (שבת פ"ז ה"ב) רמונים מגו רמונים, מעתה אפי' בני נשא (בני אדם) מגו בני נשא (בני אדם), פירוש דאינן בלולים, ולפ"ז בורר כלי מתוך כלי, דאטו משתמש כשהו בלולים, הלא בכל קערה משתמש בפני"ע לא שייך בהו בורר, וזה כוונת הט"ז, ומש"כ "כלים" כוונתו דבמלאכת בורר צריך שיהא בלול, ואין זה לא בכלים ולא בבגדים, אלא שמאכל לאו דוקא, והאחרונים טעו בהבנת הט"ז, ע"כ.

ג. מין אחד

וע"י בתורה"ד (סי' נ) שכת' דאין ברירה אלא בשני מינים, אבל לא במין אחד, דודאי דוקא נקט התנא, וכן כל המחברים שני מיני אוכלין. וכן פסק הרמ"א (סי' ט) וכת' דע"כ מותר לבורר חתיכות גדולות מתוך קטנות ממין א'. וכת' הפמ"ג (מ"ז ס"ק א) דאע"פ שחתיכות קטנות וגדולות דוקא קיל טפי, כי כל חתיכה ניכרת בפני"ע, מ"מ קמ"ל הרמ"א דאף דבכה"ג הוה אמינא דיש בזה חשש מראית העין שהדרך להשאיר הגדולות לסעודה אחרת ויבואו לטעות קמ"ל דשרי אף בכה"ג.

ואולם הט"ז (סי' ג) יצא לחלוק מסברא דאף במין א' יש ברירה. וסיים דכיון דיש כאן חשש איסור דא"י יש להחמיר. והא"ר (אות ז) כת' שאע"פ שמהמרש"ל (ביצה פ"א סי' מב) משמע דלא כדבריו, מ"מ נ"ל ראה מירושלמי (שם ביצה פ"א ה"ח) ז"ל על דעתיה דחזיקה אפי' רימונים מגו רימונים וכו'. והנשמ"א (ככל טו אות ג) דחה הראייה (וע"י לקמן עוד בענין הירושלמי) וכת' דמ"מ נכון להחמיר. אבל התוס' שבת (סי' ו-ו), הביא מאירי (הר"ז (אותיות וכו"א) דחו דברי הט"ז. וכן נקטו המ"ב (סי' ט) והכה"ח (אות ט).

ד. גדר מין אחד / צבעים שונים (ברירת קליקסים וכדו)

ועי"ש בתורה"ד שנקט דשני מיני דגים לאו מין א' מיקרי, דהא פסק בא"ז (ע"ה) דמיני דגים חלוקים בשמן מיקרי מין בשאינו מינו, לענין ביטול איסור, כ"ש להאי מילתא. והביאו הב"י (סי' שיט). והפמ"ג (א"א סי' ה) יצא לדון מהו שני מינים, וכת' דאפשר וויינקשי"ל (וגדגדניות) שחורות ולבנות וכדו' מקרי שני מינים, ע"י במ"א (סי' רכה ס"ק ז) אם חלוקין בטעמן או בשמן לענין שהינינו, ה"ה כאן, וצ"ע. גם אם מיני מתיקה, שמאלי"ץ קיכליך (מאפה נילוש עם שמן) עם האניק קיכליך (מאפה נילוש עם דבש), י"ל דשני מינים הוה כל שחלוקין בטעמן. ועי"ש (א"א ס"ק יט) שכת' דמשמע כל שחלוקין בטעמן או בשמן, כשני מיני דגים טעם א' להם, רק בשמן הוה שני מינים, ע"י בתורה"ד (אותיות וכו"א) ומהר"ז (אותיות וכו"א) שהביא דברי הפמ"ג (הלכה בשם הוה תרי מינים לאו דוקא הוה, אלא אף טעם לחוד קובע. וע"י במ"ב (מ"ז ס"ק ט) שהביא דברי הפמ"ג (הלכה והנה הפמ"ג הנ"ל ציין לענין במ"א סימן רכ"ה (סי' ז) שכת' שאפי' אין חלוקין בשמן אם חלוקין בטעמן כגון תאנים לבנים ותאנים שחורות ב' מינים הן ומברך שהינינו על שניהם, וסיים בשם המטה משה בשם הס"ח דאפי' יש להם טעם א' כגון אדומות ושחורות, ע"כ. נמצא דאע"פ שהמ"א בשם הס"ח ס"ל דלבנות ושחורת אפי' טעמם שווין חשיב ב' מינים, מ"מ הכא משמע מהפמ"ג דבעינן תרתי גם שינוי צבע ושינוי טעם או שם.

מעתה יש לדון האם כלים שוים כגון כוסות או משחקים כגון קליקס וכדו' שרק שצבעם שונה, וכגון סדינים מצבעים שונים וכדו', אם חשיבי שני מינים. וכלאורה כיון ששם פשוט שווה ולא שייך בהם שינוי טעם, אע"פ שצבעם שונה אינם בכלל שני מינים. אלא אם קיבץ דמשמש בא' מהם (ל"ל ותו חשיב פסולת כמ"מ קובע. וע"י במ"ב (מ"ז ס"ק ג) בענין תפוחים מתוקים וחמוצים דאף אם נימא דחשיבי מין אחד אפי"ה אם שונה את החמוצים נקרא פסולת לגבי ידיה ואסור כו', ע"כ.

אלא דע"י באג"מ (אוי"ח ח"ד סי' עד בורר אות ז) שכת' שאנפילאות (גרביים) משני מיני צבעונין הם שני מינים כיון דמקפידין ע"ז איזה ללבש אם מצבע זה או זה, אף שלא דמי למיני פירות וויינקש"ל דהפמ"ג (ע"ה) דהתם בעצם שתי מינים הם, ע"כ. ודעת הגר"י"ק זצ"ל (חוט שני ח"ב ע"מ צט ד"ה אמנם) דגרביים וכדו' בצבעים שונים, אפשר דהוי כבי' מיני בגדים אם יש מקפידות על כך.

ומבואר דס"ל שמחמת שוני הצבע חשיב כשני מינים, אלא דהם מיירי בדברים שמחמת הצבע הדבר נחשב כדבר אחר וכגון גרביים שמחמת שוני הצבע אי"ה להתאימם וכדו', אבל חפצים או משחק וכדו' המורכב מחפצים אלו (כגון קליקס), י"ל דחשיב מין א' אף אם צבעם שונה כיון הצבע אינו גורם לשנינו בגוף הדבר באופן שמחמת הצבע אינו מתאים למשחק. שו"ר בשש"ב (פ"ג אות כה) שפסק ע"פ האג"מ הנ"ל דמין א' של חפצים שגודלם שונה או צבעם שונה וע"כ עומדים למטרות שונות חשיב שני מינים. ולפ"ז צעצועים שווין אלא שצבעם שונה אין בהם משום ברירה, וכן הדין בסידור קוביה הונגרית (ובלא"ה נרא' דליכא משום בורר בקוביה זו כיון שיש הנאה בהפרדת הצבעים וסידורם חישב כבורר אוכלת מתוך פסולת לאלתן].

ה. כל חפץ ניכר במקומו - גדר תערוכות

אלא דיש לדון בגדר תערוכות בענין זה. והנה האור שמה שם נקט שאין משום ברירה בדבר הבלול יחד ומשתמש כשהוא בלול. וצ"ע דברי סהתורה"ד (ע"ה) בענין חתיכות דגים מונחות לוח או מפורדות זו מזו, אע"ג דא' מהגדולים היה נהר זה נהר זה דא' מהא נגד ספרת הלב דבשני מינים שניכרים בהפרדתם חתיכות גדולות שמונחים יחד יתאברו, אלא שמחמת שהבורר חייב, אין לחלק ולהקל בלא ראייה ברורה, ע"כ. והביאו הב"י (סי' שיט). וכן פסק הרמ"א (סי' ג). ואע"פ שמהרמ"א משמע דאסור בודאי, בתורה"ד מבואר שהוא משום חשש איסור. וכ"כ בפמ"ג (מ"ז ס"ק א) דספק הוא, ונפ"מ לענין אם ברר בשוגג ד"ל דמות דיעבד, דספק דרבנן לקולא, עי"ש. ומ"מ מבואר לכאן דלא כהאור שמה. וע"י במהרש"ם בדעת תורה (סי' שיט ס"ק ג) שהביא ראיה מהירושלמי דלעיל אות ג' ודחה את הראיה ע"פ הנשמ"א, עי"ש.

אלא דע"י בערוה"ש (אות י) שכת' על דין זה דדוקא שהחתיכות מרובות, אבל בדי' הו' חתיכות שנוטל מהם א' או שנים לא מקרי ברירה כו', וכן נלע"ז דבריה א"ה אלא כשנושק דרך ברירה בעינן דק לברור זה מזה אבל בנטילה בעלמא לא שייך ברירה. ולשיטתו אול שם (אות ז) שכת' שמתוך לברור סכ"ם וספרים בשבת מתירי טעמי, א' בדבר הניכר הרבה לעין הרואה לא שייך לומר בזה ברירה ואין זה אלא נטילה בעלמא (ואין לומר הא גם שני מיני פירות נראים לעין כמו תאנים, דאינו כן דמתוך קטנותן וריבויין צריכין לברור זה מזה), ב' כי בשעת האכילה יכול ליטול אוכל מתוך הפסולת ולאכול, ע"כ. ובדרך זה הביא הטל אורות (מלאכת בורר דף ל"א ס"ע"ב) בשם המהר"י חאגיז, ודחה דבריו כי התורה"ד מסיק לחומרא.

